

Resensies/Reviews

- Van der Merwe, F.J.G. 1995. **Sport en spel in die Boerekrygs-gevangenekampe tydens die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902.** Stellenbosch : US Drukkery.
(G.J.J. Oosthuizen) 355
- Van Dyk, John. 1997. **Letters to Liza.** Sioux Centre : Dordt Press.
(J.L. van der Walt) 357

Boekbekendstellings / Publication Announcements

- Tempelhoff, J.N.W. 1997. **Die okkupasiestelsel in die distrik Soutpansberg 1886-1899.** Pretoria : Staatsdrukker. 359
- Kirkaldy, A. 1996. **“The sea is in our blood” – community and craft in Kalk Bay c. 1880-1929.** Pretoria : Government Printer. 360
- Harris Verne. 1997. **Exploring archives: an introduction to archival ideas and practice in South Africa.** Pretoria : National Archives of South Africa. 361

Resensies / Reviews

VAN DER MERWE, F.J.G. 1995. Sport en spel in die Boerekrygsgevangenekampe tydens die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902.
Giliomee, J.H. red. Universiteit van Stellenbosch Annale 1995/1. Stellenbosch :
US Drukkery. 103 p. Prys: R20,00.
ISBN 0 7972 0548.

Resensent: *G.J.J. Oosthuizen*
(Departement Geskiedenis, PU vir CHO)

Die onderwerp is besonder aktueel, synde 'n verfrissende perspektief op 'n ietwat oorwerkte historiografiese terrein, naamlik die Anglo-Boereoorlog. Historiografiese toespitsing op dié sentrale moment in die Suid-Afrikaanse geskiedenis is egter oorwegend "takties en militêr-strategies van aard" (p. 1) en daar is nog nie voorheen op só 'n skaal gefokus op sport en spel in die Boerekrygsgevangenekampe nie.

Die publikasie bestaan uit sewe hoofstukke. Sport en spel in die Suid-Afrikaanse kampe (hoofstuk een), asook in die kampe te St. Helena (hoofstuk twee), Ceylon (hoofstuk drie), Indië (hoofstuk vier), Bermuda (hoofstuk vyf) en Portugal (hoofstuk ses) word beskryf. Omgewingsfaktore wat 'n invloed uitgeoefen het op sport en spel word in elke hoofstuk (uitgesonderd hoofstuk ses) ontleed, waarna sport- en ontspanningsaktiwiteite soos rugby, krieket, sokker, atletiek, boks, swem, tennis, skerm, gimnastiek, skaak, biljart, kaartspeel, bordspele, visvang, ringgooi, dobbel, kegelspel, kroukie, tafeltennis, skyfskiet en dans in besonderhede bespreek word. Name van deelnemers, uitslae en evaluering van wedstryde word afgewissel met interessante staaltjies. Só byvoorbeeld het J.N. Brink en sy makkers ringgooi gebruik om hulle tunnelgrawery, met die oog op ontsnapping uit die Diyatalawa-kamp (Ceylon), te verdoesel (kyk p. 53). In die slothoofstuk (sewe) evalueer Van der Merwe die rol wat sport en spele vervul het in die geestesgesondheid van die krygsgevangenes.

Die skrywer het besondere moeite gedoen om relevante bronne in Suid-Afrika te raadpleeg. Hy kan, in die lig van karige beskikbare bronnemateriaal oor die onderwerp, oor die algemeen gelukkig wens word met die wyse waarop hy die geskiedenis van sport- en spelaktiwiteite in die Boerekrygsgevangenekampe "in die lewe geroep het". Dit bly egter 'n raaisel waarom Van der Merwe die finansiële koste aangegaan het om koerantargiewe in Portugal te raadpleeg (met teleurstellende resultate – kyk hoofstuk ses), maar nagelaat het om die Britse argiewe te besoek. Myns insiens kan 'n studie van hierdie aard nie sonder grondige navorsing in die Britse argiewe aangepak word nie. Só byvoorbeeld

kon die naamsverwarring oor die krygsgevangenekampe in Indië, wat blykbaar elkeen oor 'n Engelse en Indiese naam beskik het (p. 60) via 'n besoek aan die Britse argiewe opgelos gewees het.

Die publikasie gaan ongelukkig ook mank aan kontekstualisering. Die skrywer fokus só op sport- en ontspanningsaktiwiteite dat dié gebeure nie ingebed is in die breë historiese en kampkonteks nie. Die leser wonder gevolglik byvoorbeeld hoe dié aktiwiteite ingepas het in die daaglikse kampprogram/reëls (wat het die onderskeie kampprogramme behels, besonderhede oor parool ensovoorts). 'n Tipiese dagprogram op Morganseiland (p. 77) word wel terloops vermeld. Hoofstuk een begin bloot met "Kort nadat die oorlog op 11 Oktober 1899 uitgebreek het, is die eerste krygsgevangenes aan Boere-kant geneem. Met die Slag van Elandslaagte op 21 Oktober is 185 burgers gevange geneem ..." (p. 3). 'n Kort historiese oorsig oor die uitbreek van die oorlog is myns insiens noodsaaklik om veral die oningeligte leser te oriënteer.

In hoofstuk twee word die leser gekonfronteer met "generaal Cronje se nederlaag by Paardeberg op 17 Februarie 1900" (p. 13) sonder enige konteksskopping. Die aanwesigheid van enkele swart krygsgevangenes in die Diyatalawa-kamp (Ceylon) word ook nie verklaar nie (p. 37-38). Die skrywer verskaf nie, met die uitsondering van Bermuda (p. 71), relevante historiese oriënteringsinligting oor die lande waar die krygsgevangenekampe gehuisves is nie. Ek volstaan met die paar voorbeelde.

'n Gebrekkige verklaringsingesteldheid kom ook plek-plek na vore: waarom het die sportkomitee "en masse" bedank (p. 15)? Waarom is die parool van die krygsgevangenes van die Deadwood-kamp gekanseleer (p. 23)? Hoekom is 'n aantal krygsgevangenes in die fort by High Knoll opgesluit (p. 29)? Was J.N. Brink en sy makkers se tonnelgawery en voorneme om te ontsnap met sukses bekroon (p. 53)? Waarom was daar "selfs Engelse" krygsgevangenes in die Umballa-kamp (p. 61)?

Van der Merwe aanvaar dat die leser wel vertrou is met al die sport- en ontspanningsaktiwiteite wat in die kampe plaasgevind het. Dit is egter te betwyfel of die deursneeleser kennis sal dra van byvoorbeeld "skilpadtrek", "aftrekperdjie" (p. 23) en "kat trekken" (p. 47). Besondere name van sportspanne soos byvoorbeeld "Nil Desperandum" (p. 20), "Broadbottom Boontjevreeters" (p. 24) en "Takhaar Voetbal Club" (p. 62) word eweneens nie vir die nuskierige leser verklaar nie.

Die publikasie is ryklik voorsien van kaarte, sketse en foto's en dit vergemaklik die terugverplasings- en oriënteringsaksie van die leser. 'n Uitgebreide bronnelys word voorsien, maar 'n register ontbreek.

Die mark vir 'n publikasie van dié aard is hoofsaaklik sport- en kultuurhistorici. Daarbenewens behoort die algemene leserspubliek en in besonder sport-liefhebbers, veral in die lig van die naderende 1999-honderdjarige herdenking van die oorlog, ook belangstelling in die publikasie te toon.

VAN DYK, John. 1997. Letters to Liza.
Sioux Centre : Dordt Press. 217 p. Prys: US \$11.95.

Resensent: *J.L. van der Walt*
(Fakulteit Opvoedkunde, PU vir CHO)

Hierdie boek bestaan uit 'n reeks briewe tussen 'n vader, John van Dyk, 'n onderwysveteraan, en sy dogter Liza, wat maar pas begin skoolhou het. Die briewe handel oor allerlei probleme wat Liza as beginneronderwyser met haar graad vyf-leerlinge op die lyf loop tydens haar eerste skoolhoujaar. In die loop van die korrespondensie ruil vader en dogter heelwat gedagtes uit oor verskillende aspekte van die onderwys. Algaande gee die vader goeie raad met die oog op die bevordering van die Christelike onderwys in die skool waarin Liza haar bevind. In die proses kom die grondbeginsels van Christelike, verbonds-onderwys aan die orde. Dit gebeur egter sonder dat die vader prekerig begin raak. Hy stuur doelbewus weg van swaar opvoedingsfilosofiese taalgebruik en stellings en poog om die beginsels so prakties as moontlik vir sy dogter te maak.

Die boek lees lekker, en 'n mens kan dit met gemak in 'n aand of twee deurlees. Die interessantheid daarvan is dat die skrywer en sy dogter gebruik gemaak het van allerlei moderne kommunikasiemiddele soos die elektroniese pos, die gewone "slakpos", notas, 'n artikel en handgeskrewe kommentaar. Die hele boek is versier met prentjies wat tipies by die ontwikkelingsvlak van graad vyfs sal pas, maar is kennelik deur 'n grootmens geteken.

Hoewel die boek aangenaam is om te lees en 'n mens vinnig daardeur vorder, is dit tog in twee opsigte kunsmatig. Aan die een kant is Liza darem té konsensieus vir 'n beginneronderwyser, en lê sy vlakke van wysheid aan die dag wat eerder by haar vader hoort. Verder word sy in die skool, onder meer deur die skoolhoof, vertrou met take wat ver bo haar jare of ondervindingsvlak lê – en sy handel dit met goeie gevolg af. Die ander kunsmatigheid is die feit dat die korrespondensie taamlik sistematies verloop, en dat daar 'n opvoedingsfilosofiese vorderingslyn deur die denke bemerk kan word. Indien 'n mens egter bereid is om oor hierdie kunsmatighede te kyk, is daar baie wat uit hierdie boekie geput kan word.

Die lekker van die boekie is die spontaneiteit wat 'n mens in die verhouding tussen vader en dogter aanvoel, en die vinnige pas van die uiteensetting. Afwisseling is so vinnig dat 'n mens eintlik vinnig vorder van die een brief na die ander. Die verhouding tussen vader en dogter is verder sodanig dat sy hom kan vermaan om nie pedanties of prekerig te raak nie. Die vader vermaan homself ook telkens in hierdie opsig.

Die waarde van die boek lê egter in die feit dat dit die erkende waarhede van die verbondsonderrig op 'n verfrissende nuwe manier onder die aandag van onderwysers bring. Dit sal 'n waardevolle geskenk vir enige beginneronderwyser wees, en selfs ervare onderwysers kan dit met vrug lees. Daar is iets vir elkeen in.

Wat opval, is dat die boek selfs vir die nuwe onderwys in Suid-Afrika relevant skyn te wees. Sonder om te verwys na Kurrikulum 2005 en "uitkomsgebaseerde onderrig" gee dit selfs vir hierdie nuwe dinge in ons land duidelike riglyne. Dit maak dit andermaal vir die onderwyser duidelik wat in die geval van verbonds-onderwys in die sentrum moet staan, selfs wanneer 'n onderwyser hom- of haarself in 'n openbare skool bevind waarin die onderwys veronderstel is om neutraal te wees.

Die aankoop en lees van hierdie boek word met vrymoedigheid aanbeveel.

Boekbekendstellings / Publication Notice

TEMPELHOFF, J.N.W. 1997. Die okkupasiestelsel in die distrik Soutpansberg 1886-1899. Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis. Jaargang 60. Pretoria : Staatsdrukker. 318 p. ISBN 0-7970-3525-7.

Die toevallige ontdekking van 'n afskrif van *Occupatiewet* nommer 8 van 1886, wat deur die Volksraad van die Zuid-Afrikaansche Republiek goedgekeur is, het 'n deurslaggewende rol gespeel in die navorsing wat in 1982 onderneem is om die geskiedenis van blanke vestiging in die distrik Soutpansberg op skrif te stel.

Die vraagstelling aan die verlede het vanuit die staanspoor gewentel om die wyse waarop gewone mense van Westerse herkoms daarin geslaag het om hulself op 'n ontwikkelende grensterrein te vestig. Daarbenewens het daar by die skrywer ook 'n belangstelling bestaan in die menslike behoefte aan grondbesit. 'n Studie van die okkupasieplaasstelsel in die distrik Soutpansberg het die geleentheid geskep om kerninsigte te kry oor opvattinge omtrent grondbesit in die ZAR gedurende die laaste twee dekades van die negentiende eeu.

'n Belangrike doelstelling was om nie uitsluitlik op die historiese verloop van owerheidsaktiwiteite in die negentiende-eeuse Noord-Transvaal te konsentreer nie. Daar is gepoog om die gewone mens die werklike onderwerp van waarneming te maak. Die besef dat hierdie stelsel belangrike gevolge vir die ontwikkeling van die gebied ingehou het, het egter ook meer omvattende navorsing genoodsaak.

In dié studie is gepoog om metodologies op die skryf van sosio-ekonomiese geskiedenis te konsentreer. Die verpolitiserings van sekere temas as synde deel van die "bevrydingstryd" het egter hierdie tipe geskiedskrywing in sommige kringe onder verdenking gebring. Die gevolg is dat baie historici steeds krities staan teenoor die wetenskaplike aard en karakter van sosio-ekonomiese geskiedskrywing. In dié betrokke studie word nie aan die polemieke deelgeneem nie. Veel eerder is gepoog om met behulp van sekere navorsingsmetodes inligting te soek wat meer lig kan werp op die geskiedenis van 'n aantal blanke pioniers op 'n afgesonderde grensterrein. Die sosio-ekonomiese benadering tot geskiedskrywing skep probleme, veral wanneer 'n tematiese indeling van stof nagevolg word. Die chronologie gaan velore.

Relevante bronne vir 'n studie van hierdie aard vereis 'n bepaalde benadering. Statistiese gegewens uit die republikeinse tydperk is byvoorbeeld karig en dit wat wel beskikbaar is, is onvolledig en selfs onbetroubaar. Dus is probeer om deur

middel van beskikbare en betreklike eenvormige dokumentasie kwantifiseerbare inligting oor die Soutpansbergse gemeenskap in die negentiende eeu in te win. So is daar in die uitgaande korrespondensie van die Landdros van Soutpansberg verwysings na sterfkennisse gesoek en sowat 500 verwysing vir die tydperk 1889-1898 is gevind.

Hierdie publikasie is in drie afdelings verdeel. In die eerste deel (Hoofstukke 2-4) word ingegaan op die *Okkupasiewet*, wysiginge wat dit ondergaan het en die owerheidsadministrasie daarvan. Afdeling twee (Hoofstukke 5-10) handel oor die sosio-ekonomiese struktuur van die blanke gemeenskap in die distrik Soutpansberg. In besonder word gelet op die wyse waarop die inwerkingstelling van die okkupasiestelsel die steeksamelewing beïnvloed het. Laastens word kennis geneem van die uitwerking wat die teenwoordigheid van 'n groter plaaslike blanke bevolking op die swart gemeenskappe in die distrik gehad het. Die transformasieproses wat die swartes ondergaan het, word beskou teen die agtergrond van die produksiefaktore (grondbesit, arbeid en kapitaal), die uitbreiding van owerheidsgesag en militêre veldtogte wat gevoer is.

KIRKALDY, A. 1996. "The sea is in our blood" – community and craft in Kalk Bay c. 1880-1929. Archives Year Book for South African History. Vol. 59. Pretoria : Government Printer. 148 p. ISBN 0-7970-3526-5.

This work examines the historic right of the Kalk Bay fishermen to occupy the area and exploit the marine resources of False Bay. It attempts to provide the historical base absent from anthropological and other works which have focused on this area.

Major findings of this research are that the local fishermen of today are the product of a cultural and economic tradition stretching back thousands of years. By the late nineteenth century the rhythm of life in the area was being rapidly changed by its incorporation into the social and economic orbit of greater Cape Town. Over the main period covered by the work, the local fishermen, as a result of their race and class, occupied the weaker position in conflicts with local authorities, the state and capital. However, they were able to fight dependence upon a single buyer and growing pressures for their proletarianisation and managed to maintain their independence as petty-commodity producers. The independence of the fisherfolk was nevertheless increasingly precarious due to increasingly depressed local markets for their fish.

Since World War II, the escalating political, social and economic subordination of the fisherfolk has progressively threatened the existence of the handline fishing

industry and the fishing community at Kalk Bay. However, should the racial ideologies which have underpinned the South African social formation continue to crumble, and commitment to monopoly capitalisation of the industry be set aside by the state, the Kalk Bay fishermen could survive, albeit in altered and diminished circumstances.

HARRIS, VERNE. 1997. Exploring archives: an introduction to archival ideas and practice in South Africa. Pretoria : National Archives of South Africa. 73 p.

Archives and archivists do not enjoy prominence in the public domain. Most South Africans have never made direct use of archives. Archivists are reconciled to having to explain in casual conversation exactly what it is they do. There are many reasons for this “invisibility” – in some instances archivists have neglected, or been denied the resources to sustain public programming. Teachers have also failed to exploit archives as an educative tool and resource. Furthermore systemic barriers, for instance poverty, low educational standards, high rates of illiteracy and physical isolation from city centres, also hinder access to archives and so on.

Exploring Archives is designed to address certain aspects of the “invisibility” problem. There are introductory texts available to the layperson interested in finding out more on archives. Texts like these are, however, not readily available in South Africa – they generally tend to be too detailed, and none is specific to the South African context. This publication aims to fill this gap by offering an elementary introduction to archival ideas and practice in South Africa accessible to readers with at least a basic awareness of archives. This book can also be useful as a teaching tool – for teachers of history, information studies, manuscript librarianship, records management, public administration, etc. at university, technikon and high school levels; and for archivists responsible for the induction of entrants to the profession.